

7. Durand-Guedi D. Iranians at war under Turkish domination: the example of Pre-Mongol Isfahan / David Durand-Guedi // *Iranians studies journal*. – 2005. – Vol. 38. – № 4. – P. 587-606.
8. Шихаб ад-Дин Ан-Насави. Жизнеописание султана Джалал ад-Дина Мнхбурны / Пер. З.М. Буниятова. – М. : Издательство Восточная литература, 1996. – 804 с.
9. Ибн аль-Асир. Полный свод истории / Пер. П.Г. Булгакова. – Ташкент : Издательство Узбекистан, 2006. – 479 с.
10. Ала ад-Дин Ата-Мелик Джувейни. История Завоевателя мира / Пер. Е.Е. Харитоновой. – М.: Издательство Магистр-пресс, 2004. – 690 с.
11. Буниятов З.М. Сведения об истории Хорезмшахов в сочинении османского историка XVII века Ибрахима Эфенди Печеви / З.М. Буниятов // *Известия Академии наук Азербайджанской ССР*. – 1984. – 52-62 с.
12. Рашид ад-Дин. Сборник летописей в 3-х томах / Пер. А.К. Арендс, Ю.П. Верховского, О.И. Смирновой, Л.А. Хетагурова. – М.-Л.: Издательство Академии Наук СССР, 1952. – 904 с.
13. Мирхонд. Сад чистоты / Пер. А.А. Ромаскевич. Материалы по истории туркмен и Туркмении, Том I. VII-XV вв. Арабские и персидские источники. – М.-Л.: Издательство Академии наук СССР, 1939.

Умеров Р. В. Внутривполитические процессы в Государстве Хорезмшахов накануне монгольского вторжения, 1216-1218 гг. (по арабо-персидским источникам)

В статье раскрываются основные общественно-политические процессы и взаимоотношения между правящими элитами Государства Хорезмшахов в период 1216-1218 гг., накануне монгольского вторжения во главе с Чингиз-ханом в Среднюю Азию. Делается акцент на особенностях и причинах реформ хорезмшаха Мухамеда II и его сложных отношениях с полиэтнической правящей элитой. Освещается специфика отображения выше упомянутых процессов средневековыми арабо-персидскими источниками.

Ключевые слова: хорезмшах Мухамед II, реформы, внутривполитические процессы, правящая элита, Государство Хорезмшахов

Umerov R. V. Internal political processes in the Khwarazm Shahs State on the eve of the Mongolian invasion, 1216-1218 years (by Arab-Persian sources)

The article describes the basic socio-political processes and the relationship between the ruling elite of the Khwarazm Shahs State in the period of 1216-1218 years, on the eve of the Mongolian invasion led by Genghis Khan in Central Asia. Emphasis of article is made on the characteristics and causes of reforms of khwarazm-shah Mohammed II and his complex relationships with multi-ethnic ruling elite. Gives a survey of specificity above mentioned processes by medieval Arab-Persian sources.

Keywords: khwarazm-shah Mohammed II, reforms, internal political processes, ruling elite, Khwarazm Shahs State.

УДК 94:327(438)"1519"

О. М. Звягіна

ЯГЕЛЛОНИ ТА ГАБСБУРГИ: БОРОТЬБА ЗА ІМПЕРАТОРСЬКУ КОРОНУ (1519 р.)

Метою статті є розгляд однієї з ключових подій в історії Європи XVI ст. – виборів імператора 1519 р., які визначили тенденції розвитку регіону у період раннього нового часу. В роботі зроблений аналіз перебігу та результатів боротьби за імперську корону між провідними монархіями Заходу. Виокремлені особливості зовнішньополітичних відносин між династіями польських, угорських та чеських Ягеллонів, австрійських та іспанських Габсбургів та французьких Валуа. Розглянуті дипломатичні перипетії та особливості передвиборчого процесу, з урахуванням виключної ролі польського фактору на специфіку проходження виборів 1519 р.

Ключові слова: Королівство Польща, Ягеллони, Габсбурги, Валуа, вибори імператора 1519 р., дипломатія.

У першій половині XVI ст. в Європі існував ряд політичних центрів, які реалізовували свої амбіції шляхом створення союзів, запорукою яких виступали династичні шлюби. Один із таких політичних центрів у Центрально-Східній Європі в цей час був представлений династією Ягеллонів, якій належали корони Польщі, Угорщини, Чехії та Богемії.

У першій половині XVI ст. головний вузол міжнародних відносин в Європі сплітався навколо такої знакової події, як Італійські війни. На їхньому фоні вибори імператора у 1519 р. стали віддзеркаленням головних загальноєвропейських проблем і політичних конфліктів того часу. Ці події визначили долю розвитку регіону та основні тенденції зовнішньополітичних зв'язків XVI ст.

Метою статті є спроба проаналізувати й узагальнити на основі наявних джерел та літератури матеріал, присвячений процесу проходження та результатам виборів імператора Священної Римської імперії у 1519 р.; визначити роль Королівства Польського у цій знаковій для долі всієї Європи події.

У науковому обігу наявним є коло джерел, яке дає нам можливість визначити роль польського фактору у боротьбі європейських монархів за корону Священної Римської імперії. На сьогодні існує комплекс різноманітних за своїм характером джерел: листи, посольські інструкції, звіти венеціанських послів та дипломатичні донесення часів правління польського короля Сигізмунда I Ягеллона. Збірку цих джерел історики умовно називають "Теки Горського", на честь їх укладача Станіслава Горського. Він працював у

королівській канцелярії у XVI ст. і першим почав збирати та впорядковувати документи, які були пов'язані зі зовнішньою політикою тогочасної Польщі. Зібрані Горським документи зберігались у Національній бібліотеці у Варшаві, у бібліотеці міста Курніка та бібліотеці Чарторійських у місті Кракові. У 1852-1912 рр. документи були віднайдені, систематизовані та опубліковані завдяки зусиллям групи істориків та фонду Дзялинських у тринадцяти томах під загальною назвою "Acta Tomiciana". Частина джерел з тринадцяти томів "Тек Горського" була використана дослідниками у вивченні зовнішньої політики Королівства Польського, зокрема окремих подій виборів імператора, які ми можемо знайти в роботах таких польських науковців, як М. Богуки, М. Біскупа, З. Войцеховського, В. Поцехи та інших. Важливим для висвітлення теми є залучення документів, які представлені іншими європейськими країнами. Зокрема, звіти венеціанських послів, частково опубліковані англійським дослідником Р. Брауном у 1867 р., які дають можливість зрозуміти точку зору на події 1519 р. Республіки та Ватикану. До цієї групи джерел можна віднести переписку між членами династії Габсбургів, яка зберігається у Віденському державному архіві.

Загалом історіографія питання виборів імператора Священної Римської імперії 1519 р. бере свій початок у XIX ст. У цей час з'явився ряд наукових розвідок, присвячених викладенню основного фактичного матеріалу подій до і після виборів 1519 р. Це роботи німецького історика Л. Ранке, англійського дослідника Дж. Брайса та інших. У XX ст. цій проблемі присвячений ряд робіт німецьких істориків: З. Грьоссінга, А. Шіндлінга та інших. Серед російських науковців цю проблематику у XX ст. досліджували Ю. Івонін та П. Кудрявцев. Незважаючи на те, що дослідники працювали над темою виборів імператора у 1519 р. у різний час та різних країнах, основою їх досліджень були відносини між Францією та Габсбургами. Поза увагою істориків залишався факт участі у виборах інших країн та їхні політичні інтереси в цьому процесі, зокрема Польщі. Фрагментарність досліджень питання ролі польського фактору на перебіг та результати імператорських виборів 1519 р. обумовлює його актуальність та новизну.

Боротьба за римську корону розпочалась ще за життя імператора Максиміліана I Габсбурга, у перші десятиріччя XVI ст. Усупереч середньовічній традиції та постановам "Золотої булли" 1356 р., яка визначала наступність на імператорському троні шляхом виборів тільки після смерті попереднього правителя, імператор зробив спробу передати цезарський титул своєму онукові, королю Іспанії Карлу I у спадок. Він намагався залишити імперський трон за австрійською династією Габсбургів. Цей крок спровокував боротьбу за корону, в яку включився наймогутніший супротивник Габсбургів у Західній Європі французький король Франциск I Валуа.

Імператор Максиміліан I у 1518 р. зібрав в Аугсбурзі сім курфюрстів, які мали право відповідно до постанов "Золотої булли" обирати імператора. Він мав намір коронувати Карла I Габсбурга на трон Священної Римської імперії за свого життя. Серед цих курфюрстів згідно з приписами "Золотої булли" імператора Карла IV одним із семи електорів на виборах імператора Священної Римської імперії виступав король Чехії Людовік II Ягеллон. У зв'язку з тим, що в цей час король Людовік II ще не досяг повноліття, його інтереси від імені королівства Чехії представляв опікун, яким після смерті батька Людовіка II Владислава II Ягеллона у 1516 р. виступав його рідний дядько король Польщі Сигізмунд I Ягеллон. Саме до польського короля згідно з імперськими законами переходило право голосу на виборах імператора, чим і пояснюється запрошення Сигізмунда I на запланований елекційний сейм імператором Максиміліаном I.

В Аугсбурзі у 1518 р. інтереси короля Чехії та Угорщини Людовіка II представляла польська делегація, до складу якої входили каштелян Лендзький Рафаїл Лещинський, єпископ Вроцлавський Мацей Джевицький, єпископ Плоцький Еразм Цьолек та Михал Богуш. Їхні повноваження у 1518 р. в Аугсбурзі підтверджувались такими документами, як посольські інструкції, де чітко визначалась позиція польського монарха Сигізмунда I. З одного боку, це є прямим свідченням залучення Польщі до імперського виборчого процесу як повноправного учасника. З іншого боку, у дипломатичних приписах була чітко зафіксована позиція голосувати на користь онука імператора, короля Карла I Габсбурга [1, арк.362].

Однак результати виборів, проведених в Аугсбурзі у 1518 р., за якими Карл I був обраний імператором, відповідно до постанови папи римського виявились нелегітимними і фактично не мали жодної правої сили. Значенням цього з'їзду фактично було заручення підтримкою сімох курфюрстів, в тому числі польського короля від імені Чехії. Вони зобов'язались після смерті імператора Максиміліана I віддати свої голоси за іспанського короля Карла I Габсбурга.

12 січня 1519 р. помер імператор Максиміліан I. З цього моменту офіційно розпочалась боротьба за корону Священної Римської імперії.

Головними претендентами на імперський трон були давні супротивники – король Іспанії Карл I Габсбург та король Франції Франциск I Валуа. Також свої кандидатури висунули король Англії Генріх VIII Тюдор, курфюрст Саксонії Фрідріх III Мудрий та курфюрст Бранденбурзький Іоахім I. Під час передвиборчої кампанії папа римський Лев X не займав жодної офіційної однозначної позиції та відкрито не віддавав переваги ні одному з кандидатів. Все ж, Лев X став активною дієвою силою, що вплинула на боротьбу за імператорський титул.

Про вплив Ватикану на перебіг виборів свідчить секретний проект, появу якого можна датувати січнем 1519 р., згідно з архівними документами – звіт венеціанської дипломатії, доступ до яких мало обмежене коло людей. Цей проект почав розроблятися за підтримки Ватикану та Венеціанської Республіки. Його змістом було висунення на виборах імператора кандидатури польського короля Сигізмунда I Ягеллона. Деякі подробиці цього плану можна побачити у донесенні венеціанського посла з Англії від 20 березня 1519 р. Себастьяна Гуїстініана, який детально переказав свою бесіду з кардиналом Лоренцо Кампеггі. Венеціанський дипломат зазначав, що кандидатура Сигізмунда I є оптимальною, являючи собою "найадекватнішого та найкращого імператора для Європи, що обумовлено зацікавленістю (польського

короля) в обороні християнського світу від турків”, в чому намагався переконати англійського кардинала та заручитись його підтримкою [2, арк.1180].

Досліджуючи зміст листа папи римського Лева X від 27 березня 1519 р. до польського короля, можна побачити, що Апостольська столиця пропонувала польському монархові включитись у боротьбу за цезарську корону, висловлюючи йому свою повну підтримку, що аргументувалось можливістю захисту Польщею всієї Європи від османської навали [3, арк.43]. У цей же час в листах венеціанців до Сигізмунда I Ягеллона, ми знаходимо відверту пропозицію Республіки надати на виборчу кампанію польському монархові більше ніж двісті тисяч дукатів [3, арк.68]. У цих же листах венеціанці пишуть про те, що тільки в польському королеві вони бачать сильного супротивника Габсбургів та свого союзника у можливості протидії Османській імперії в Європі [3, арк.68].

Пропольська позиція папи та Венеціанської Республіки пояснюється рядом факторів. Польща традиційно з часів середньовіччя вважалась оплотом християнства на Сході Європи та муром від турецької агресії. При цьому, Королівство виступало супротивником німецької експансії в Європі. Таким чином, обрання Сигізмунда I Ягеллона на імператорський трон могло б стати одним із кроків на шляху припинення військових дій на території Італії. Папство в польському королі вбачало вигідного кандидата, яким можна було б маніпулювати або ж, у крайньому випадку, він просто не зміг би впливати на діяльність Апостольської столиці та претендувати на її незалежність, на відміну від Габсбургів та Валуа.

У цій ситуації польський король, перебував під впливом своєї дружини італійки, герцогині Міланської Бони Сфорци, був готовий до висунення власної кандидатури, відчуваючи сильну підтримку на Заході, особливо з боку Італії, але мав скорегувати плани, коли довідався про негативне ставлення до цього чеських та угорських станів, інтереси яких він власне і представляв на імператорських виборах [4, с.11]. Так, проект Венеціанської Республіки та Риму щодо обрання польського короля на імперський трон зазнав поразки. У цій ситуації папа Лев X надіслав листа Сигізмунду I, в якому можна знайти, окрім висловлення свого жалю через небажання польського короля висувати власну кандидатуру на виборах та протидію цим планам чеських станів, прохання віддати голос за французького короля Франциска I Валуа [3, арк.49-50].

У цей час, навесні 1519 р., під час розпалу передвиборчої кампанії, у Чехії стала відомою аугсбурзька обіцянка польського короля 1518 р., що викликало обурення сейму, оскільки це рішення не було узгоджене з чеськими станами. З листів чеського сейму до канцлера польського коронного Кшиштофа Шидловецького можна простежити, якої саме позиції після розкриття аугсбурзьких рішень дотримувались чеські та угорські магнати. Вони заявляли, що король Сигізмунд I діяв лише в своїх інтересах, чим аргументували його усунення з виборчого процесу та своє рішення висунути кандидатуру короля Чехії та Угорщини Людовіка II Ягеллона на імператорський трон [3, арк.39]. По суті висунення цієї кандидатури проти Габсбурга знайшла живий відгук у Чехії через те, що стани в цій країні завжди суворо боронили свої привілеї та боялися допустити узурпації електорського голосу угорцями чи поляками, чим обумовлено небажання залучення до виборів короля польського від імені Чехії.

У листах чеського сейму до польського монарха ми знаходимо виправдання висуненню кандидатури неповнолітнього Людовіка II. Так чеські стани посилались на зобов'язання, надані попереднім імператором Максиміліаном I Габсбургом під час Першого Віденського конгресу 1515 р. Згідно з пунктом п'ятим після смерті імператора королевич Людовік II Ягеллон визнавався головним вікарієм Священної Римської імперії та першим спадкоємцем престолу королів римських [3, арк.39]. І хоча насправді ці зобов'язання, надані покійним імператором у Відні у 1515 р., були повною фікцією, оскільки суперечили законам Рейху та порядку наступності на римському троні.

Наприкінці лютого 1519 р. з метою пошуку підтримки для кандидатури короля чеського та угорського Людовіка II на Заході, до Венеції та Риму вирушило урочисте посольство на чолі з провідирем угорської шляхти Стефаном Вербьочим, прихильником трансільванського воєводи Яноша Запольяї, який очолював народну антигабсбурзьку партію в Угорщині [4, с.13].

Архієпископ Магдебурзький та Майнцький, курфюрст Альбрехт Гогенцоллерн, який відповідно до приписів “Золотої булли” мав право скликати сім курфюрстів для обрання нового імператора, 17 лютого 1519 р. вислав до короля Чехії та Угорщини Людовіка II та станів чеських листи із запрошенням на вибори, призначені на 17 червня 1519 р. у Франкфурті. Посли курфюрста Магдебурзького та Майнцького прибули до Чехії 27 лютого 1519 р. із копією запрошення, а 11 березня рушили до Буди з оригіналом запрошення для короля Людовіка II, який зобов'язався взяти участь у виборах особисто або через своїх представників [4, с.14]. Реакцією короля Польщі Сигізмунда I Ягеллона на цю подію була постанова порозумітися з Людовиком II та чеськими станами, перш ніж вони ухвалили остаточне рішення та виключили його з виборчого процесу.

По мірі розгортання передвиборчої кампанії до ягеллонських держав були направлені посланці від імені іспанського короля Карла I Габсбурга та французького короля Франциска I Валуа – головних претендентів на імперський титул. Агітатори ждали від короля Польщі прийняти рішення, якого з кандидатів він підтримує і на користь кого, від імені чеського курфюрста буде відданий голос Ягеллона на виборах імператора. Опинившись між інтересами двох могутніх держав, король Польщі Сигізмунд I довгий час не займав жодної однозначної позиції, не знаючи напевне, хто саме має більше шансів стати новим імператором. Підтримка кандидата, який програє вибори, могла б загрожувати Польщі, Угорщині та Чехії серйозними негативним наслідками. Особливо, якщо говорити про відкрите протистояння з Габсбургами. Останнє могло призвести до створення антипольського блоку між Пруссією та Москвою на чолі з австрійською династією в Центрально-Східній Європі, що створило б загрозу військової агресії на всіх кордонах Королівства Польського.

Польський дослідник М. Біскуп зазначає, що невпевненість у силах обох кандидатів змусила короля Сигізмунда I Ягеллона певний час дотриматись нейтральної позиції [5, с.634]. Послам іспанського короля Карла I та французького короля Франциска I польський монарх говорив, що він радо б проголосував за його господаря, але має узгодити це питання з угорською та чеською шляхтою [5, с.634]. Цей хід частково був оправданий реальною проблемою узгодження кандидата з шляхтою, а частково – вдалим кроком для того, щоб виграти трохи часу і зрозуміти, який із претендентів на трон є більш успішним, щоб врешті-решт не схибити.

Французькі послы прибули до Кракова 25 березня 1519 р. Місію очолювали Ян де Лангас та Антоні де Ламет. Інструкції, надані дипломатам королем Франциском I, мали доволі широкі повноваження. Так французькі послы мали право пропонувати польському королю укласти мирний союз. В обмін на це дипломати просили Сигізмунда I не висувати свою кандидатуру на виборах, а допомогти схилити курфюрстів на бік Франції. За підтримку Франциска I Валуа на виборах імператора Ян де Лангас та Антоні де Ламет від імені французького короля пропонували шлюбний союз, який мав замінити подружні плани Ягеллонів з Габсбургами, укладені ще у 1515 р. під час Першого Віденського конгресу.

Умови запропонованого французькими послами шлюбного проекту можна знайти в історичних розвідках польського дослідника В. Поцехи. За цим проектом передбачалось віддати дочку короля Наварри пані де Лаваль або інших членів королівської родини жіночої статі заміж за небожа польського монарха короля Чехії та Угорщини [4, с.16]. Для сестри короля Людовіка II Анни передбачалось одруження з королем Наварри [4, с.16]. Поданий проект був представлений французькими дипломатами польському королю на першій аудієнції наприкінці березня 1519 р. Згідно з канцелярськими документами, які дійшли до нас в "Теках Горського", Сигізмунд I не дав послам жодної однозначної відповіді, посилаючись на те, що розгляд таких важливих питань потребує часу, а своє остаточне рішення він повідомить особисто королю Франції Франциску I [3, арк.27-28].

Послы Ян де Лангас та Антоні де Ламет паралельно вели переговори з польським підканцлером Петром Томицьким, радниками короля та королевою Боною Сфорцою, яка активно підтримувала профранцузький вектор при польському дворі. Але в цій ситуації польська королева не могла пообіцяти підтримку французькому королю, бо не була впевнена щодо його підтримки в Німеччині, тому, переважно, займалась вирішенням династичних питань, оминаючи тему виборів [4, с.17]. Канцлер Польщі Кшиштоф Шидловецький невдоволено спостерігав за польсько-французькими переговорами. Оскільки був активним прибічником прогабсбурзької політики, і хоча французи пропонували за його підтримку суму в чотири тисячі дукатів, він їм відмовив [4, с.17].

Незважаючи на діяльність в Польщі французької місії, король Франциск I доручив керівництво передвиборчою кампанією в ягеллонських державах кардиналові Іпаліту Д'Естьє, архієпископу Ягирському, брату союзника Франції князя Феррара Альфонсо Д'Естьє, кузенів польської королеви Бони, який був досить оптимістично налаштований щодо переговорів. Він діяв безпосередньо в Угорщині, а в Польщі покладався на підтримку королеви Бони [4, с.18]. Головною метою місії Іпаліта Д'Естьє було схвалення угорської та чеської шляхти на бік Франції. Можливість висунення чеськими станами кандидатури їхнього короля Людовіка II Ягеллона на римський трон він вважав незначною та неважливою подією, не бачив в цьому жодної загрози, про що запевняв свого короля Франциска I у звітах та листах. Іпаліт Д'Естьє посилався на те, що малолітній король Чехії та Угорщини не має ані статків, ані приятелів серед курфюрстів, ані вагомої позиції та авторитету на міжнародній арені [4, с.19].

Польський король у виборах імператора бачив шанс для ягеллонських держав зміцнити своє становище на міжнародній арені та отримати значний зиск із ситуації. Про це свідчать листи короля Сигізмунда I від 9 квітня 1519 р., адресовані його небожеві королю Людовіку II, угорським та чеським станам. У цих листах польський монарх висловлює обурення та здивування з приводу того, що досі не були визначені послы на імператорські вибори до Франкфурту від Чехії [3, арк.36-38]. Також король Сигізмунд I повідомляв про те, що до Польщі прибули послы претендентів на римську корону, Карла I Габсбурга та Франциска I Валуа, і наголошував на потребі визначення кандидата якнайшвидше [3, арк.38]. Польський король, звертаючись у своїх листах до чеських та угорських станів, пропонував вислати на вибори посла чеського та представника короля-опікуна з Польщі з мандатом, завіреним печатками польськими та чеськими [3, арк.38].

У цей час у Празі відбувся сейм, який постановив, що послы на вибори мають бути відправлені лише з Чехії, а не Угорщини чи Польщі, оскільки тільки Чехія має право голосу. Проголосувати мали за кандидатуру короля Людовіка II Ягеллона, але якщо він не переможе, то голос потрібно було віддати за іспанського короля Карла I, з огляду на попередні домовленості та шлюбні договори з Габсбургами [4, с.20].

Королю Сигізмундові I чеськими станами була надіслана відповідь, в якій зазначалось, що вони віддають повну владу в Чехії та право голосу своєму королю Людовіку II. Польського короля просили підтримати кандидатуру молодого монарха силою свого авторитету на Заході [4, с.21]. Згідно з наявними листами до чеського сейму, які були надіслані у відповідь на подану заяву королем Сигізмундом I, ми можемо побачити, що польський король був здивований і не дуже приязно ставився до ідеї висунення свого небожа Людовіка II Ягеллона на імператорський трон [3, арк.39]. Також король Сигізмунд I наголошував на тому, що чеські стани не мали права подавати кандидатуру короля Людовіка II без відома та згоди його опікуна, тобто самого короля Польщі [3, арк.39]. Важливим є те, що в цьому ж листі до чеського сейму польський монарх писав про те, що висунення кандидатури його небожа на майбутніх виборах є ганянням часу та сил на примарну кампанію, тоді як існувала реальна необхідність організації спільного посольства та можливість отримання значних зисків та користі обох країн від участі в цих виборах [3, арк.39].

Паралельно з цими подіями на початку 1519 р. до Угорщини прибув посол Куспініан, який мав авторитет талановитого дипломата та представляв інтереси династії Габсбургів. Зокрема він був одним з тих, хто брав участь в укладенні Віденського договору 1515 р. Куспініан розпочав кампанію щодо заручення підтримкою короля Чехії та Угорщини Людовіка II та отримання голосу за Карла I Габсбурга, зважаючи на надані гарантії польського короля Сигізмунда I у 1518 р. в Аугсбурзі, та на те, що від вибору онука Максиміліана I на імперський трон виграють саме Ягеллони, адже тільки іспанський король може реально допомогти Угорщині в боротьбі з Туреччиною [4, с.23]. У Польщі інтереси Габсбургів представляв посол Ян Ференберг [6, с.160].

Король Людовик II за поради угорського архієпископа Бакоша дав усну згоду габсбурзькому послу віддати свій голос під час виборів його сюзерену, але за певних умов: якщо Карл I Габсбург не матиме підтримки, то Людовик II висуне свою кандидатуру на виборах. При цьому дозволить австрійським послам обирати представників на сейм від імені Чехії [4, с.23]. Ці умови не вирішили питання вибору. Навпаки, довідавшись про обіцянку свого короля Габсбургам, чеські стани виступили проти тиску на них Угорщини та Людовіка II, погрожували надіслати послів без відома короля та відмовлялись тепер віддавати голос за онука Максиміліана I. Таким чином намагаючись чеські стани почали схилитися вже на бік Франції.

У цьому складному конфлікті між угорськими та чеськими станами, як слушно зазначав В. Поцеха, польський король Сигізмунд I не підтримував жодної сторони, але при цьому не вважав себе зобов'язаним виконувати надані у 1518 р. обіцянки [4, с.24-25].

У результаті чого навесні 1519 р. король Чехії та Угорщини Людовик II офіційно став на бік Габсбургів. Про це рішення свідчить лист короля до польського монарха Сигізмунда I, у якому він повідомляє свого дядька про намір віддати голос за іспанського короля Карла I, де також надавав копії посольських інструкцій та списки бажаних кандидатур від Польщі для місії на вибори до Франкфурту [4, с.28]. 13 квітня 1519 р. для укріплення позицій Карла I Габсбурга до Польщі з Угорщини прибув посол Габсбургів Куспініан від імені іспанського короля запропонував польському монархові Сигізмунду I у разі обрання імператором його сюзерена підтримку Королівству в боротьбі з Пруссією та залагодження питання італійського спадку Бони Сфорци [7, с.156].

У цей же час при дворі польського короля продовжували перебувати французькі послы, які очікували на відповідь, і за зволікання не раз погрожували від'їздом. На ці заяви король Сигізмунд I дав свою другу відповідь, в якій говорив про необхідність відання свого голосу, з урахування чеських та угорських сеймових постанов, за іспанського короля Карла I, бо протилежна позиція може загрожувати нестабільністю його державі. Ця заява викликала невдоволення послів [4, с.28-29].

Дивним є те, що 4 травня 1519 р. згідно з наявними звітами польського королівського двору, які містяться в п'ятому томі так званих "Тек Горського", французькі послы отримали від Сигізмунда I нову відповідь, що ніби він переконав короля Чехії та Угорщини Людовіка II віддати голос за французького короля Франциска I [3, арк.48]. Польський монарх запевнив, що вчинить так само за умови якщо за нього проголосує три курфюрсти, а в іншому випадку чеський голос і так би не мав жодного значення [3, арк.48]. В цьому ж звіті ми знаходимо пропозицію польського короля, за якою в разі, якщо французький король не матиме більшості голосів, на протиположну позицію Габсбургам допомогти схилити курфюрстів, які підтримували Франциска I, голосувати за польського короля Сигізмунда I чи його небожа короля Чехії та Угорщини Людовіка II [3, арк.48].

Під час цієї ж зустрічі польський монарх знову намагався відродити проект свого покійного брата короля Яна I Ольбрахта 1500 р., за яким мав бути здійснений ряд шлюбних угод, які б міцно пов'язали між собою династії Валуа та Ягеллонів [3, арк.48]. Після цієї відповіді Сигізмунда I французьким послом для швидкого вирішення династичних питань до Польщі мало бути вислане нове посольство від Франциска I з повноваженнями укладення династичних угод.

Даючи таку розмитту відповідь французьким дипломатам, польський монарх фактично залишав за собою право вибору більш успішного кандидата під час виборів імператора. Король Чехії та Угорщини Людовік II навпаки дуже холодно зустрів французького посла Понцета де Турре, пропонуючи йому спочатку домовитись з чеськими станами. Куспініан тим часом зробив все можливе для того, щоб силами датського короля затримати французьке посольство, яке вирушило з Польщі до короля Франциска I Валуа з відповіддю Сигізмунда I Ягеллона та проектом шлюбних угод [4, с.32].

Наближалось літо 1519 р. – час проведення виборів імператора. Ягеллонські держави так і не дійшли згоди щодо кандидата на римську корону. Кожна зі сторін дотримувалась власної думки. Так король Чехії та Угорщини Людовік II та угорський сейм підтримували кандидатуру іспанського короля Карла I Габсбурга, чеські стани до початку виборів взагалі не оголошували своїх вподобань стосовно претендентів на цезарський титул, польський король не прийняв офіційно жодної позиції.

Настав час виборів. З Угорщини король Людовік II Ягеллон, захищаючи власні інтереси направив до Франкфурту маркграфа Єжи, який отримав інструкції, що надавали право віддати голос за іспанського короля Карла I Габсбурга, якщо цього не зроблять чеські послы, та пильнувати шлюбних домовленостей 1515 р. [4, с.34].

Інтереси польського короля Сигізмунда I у Франкфурті представляли послы єпископ Вроцлавський Мацея Джевицького та каштелян Рафаїл Лещинський. Відповідно до наданих ним інструкцій, які містяться в п'ятому томі "Тек Горського", польські послы, за наказом монарха, мали дійти згоди з чеськими представниками та за будь-яких умов не озвучувати позиції польського короля [3, арк.60]. Можемо побачити, що інструкції складались з трьох частин та містили чіткі вказівки щодо поведіння з представниками Чехії та Угорщини, з папськими легатами та представниками головних претендентів на трон

короля іспанського Карла I та короля французького Франциска I [3, арк.60]. У цих посольських приписах знаходимо наказ польського монарха Сигізмунда I щодо процесу голосування під час виборів. Передбачалося, що у першому турі необхідно віддати голос за французького короля Франциска I, а потім за іспанського короля Карла I, якщо той за результатами виборів їх очолить [3, арк.60].

З перших днів перебування польського посольства на виборах імператора у Франкфурті з'ясувалась неможливість дотримуватись попередніх інструкцій. Це змінило позицію польського короля Сигізмунда I. Згідно з приписами "Золотої булли" чеський курфюрст голосував третім. Це не унеможливило простежити польському монархові, за його попереднім планом, баланс сил, тому потрібно було піти на ризик і обрати одного кандидата. Доказом зміни плану дій під час виборів королем Сигізмундом I стало надання ним нових інструкцій польській місії.

Нові дипломатичні приписи наголошували на узгодженні дій із чехами – висунення кандидатури короля Чехії та Угорщини Людовіка II Ягеллона: якщо ні, то голосування за іспанського короля Карла I Габсбурга [4, с.38]. Поясненням подібних змін у позиції польського короля може бути очевидність настроїв інших курфюрстів у Франкфурті та розуміння того що титул імператора вірогідно отримає саме Карл I Габсбург. Також можливо й те, що польський король, досягнувши перемоги Габсбурга, прорахував можливі наслідки для Польщі у разі віддання голосу проти іспанського короля, які, враховуючи сусідство з австрійцями та можливість створення союзу з Москвою та Тевтонцями проти Ягеллонів, були б для Королівства фатальними. До того ж, швидше за все основним аргументом для короля Сигізмунда I стала позиція чеської шляхти. У своїх листах та звітах до польського короля Мацей Джевицький та Рафаїл Лещинський наголошували на тому, що завдяки коштам Карла I Габсбурга чеські послы вже були готовими віддати свій голос за іспанського короля та зняти кандидатуру свого короля Людовіка II, посилаючись на його неповноліття [3, арк.55; 3, арк.39].

Під час зміни курсу на імператорських виборах 1519 р. на підтримку представника австрійської династії Карла I Габсбурга основною проблемою для короля Сигізмунда I стала необхідність приховання французьких обітниць, тоді як кардинал Д'Естьє, який продовжував знаходитись в Угорщині, не шкодував сил для оприлюднення та розголошення факту польської підтримки кандидатури французького короля Франциска I, щоб поставити монарха у безвихідну ситуацію [4, с.38-39]. Цей факт мав призвести до конфронтації Ягеллонів із Габсбургами, що автоматично штовхнуло б їх на союз із Францією та підтримку Франциска I Валуа на виборах.

В умовах можливого залучення Польщі до масштабного міжнародного конфлікту король Сигізмунд I знов надіслав нові інструкції своїм послам у Франкфурті. Згідно з цими розпорядженнями польські дипломати спочатку мали голосувати за третю особу – короля Чехії та Угорщини Людовіка II, потім – за іспанського короля Карла I Габсбурга, і тільки в разі абсолютної більшості – за французького короля Франциска I Валуа [4, с.46]. Мацей Джевицький, незважаючи на нові інструкції польського короля, з самого початку виборів імператора зайняв прогабсбурзьку позицію разом із чеськими представниками Ягеллонів, що забезпечило підтримку кандидатури іспанського короля Карла I на імперський трон. Цей факт значно вплинув на елекцію. Так вибори неочікувано відбулися швидко і без сутичок. Курфюрст Фрідріх III Мудрий зняв свою кандидатуру та віддав голос на користь іспанського короля, відчуваючи підтримку кандидатури Карла I Габсбурга ягеллонськими державами [4, с.42-53].

Таким чином, голос Ягеллонів на імперських виборах 1519 р. фактично мав вирішальне значення в обранні Карла I Габсбурга на цезарський трон. Саме тому ми можемо погодитись із думкою учасника виборів у Франкфурті, вихідця з Неаполя, французького агента нунція Джані Паоло Коса, яку нам наводить в своїй історичній праці В. Поцеха. Так агент оцінював подані події в своєму листі до папського двору Лева X таким чином: "головним винуватцем обрання Карла I імператором був посол короля польського, дядька короля угорського та чеського, електора, який стояв на стороні іспанській" [4, с.53].

28 червня 1519 р. Карл I Габсбург фактично односторонньо був обраний імператором Священної Римської імперії під ім'ям Карл V. Цього ж дня польські послы сподівались на вдячність за підтримку, через представників Габсбургів у Франкфурті розраховували залагодити питання Королівства в Італії та Пруссії шляхом підписання відповідних домовленостей. На це вони отримали відповідь, що австрійські дипломати не мали таких повноважень і подібні питання польська сторона може вирішити тільки через свого посла Яна Дантишека, який у цей час знаходився при дворі Карла в Іспанії [4, с.54].

Карл Габсбург, потребуючи польської прихильності на імперських виборах, обіцяв передати королеві Боні італійський спадок – маєтності неаполітанські та герцогство Міланське. Але ще до обрання іспанського короля на цезарський трон виконання цих обіцянок виявлялось нереальним. Іспанський король, потребуючи коштів на передвиборчу кампанію, заклав спадок матері королеви Боні Іоанни IV на три роки, тобто до 1521 р., банкірові Паоло Толосі за сто десять тисяч дукатів [4, с.57]. У справі пруській новообраний імператор Карл V не відповів на прохання польського короля Сигізмунда I про визнання Торунського миру 1466 р. і лише обіцяв обом сторонам своє посередництво та допомогу в залагодженні конфлікту, що було обумовлено власними інтересами Габсбурга в Пруссії [4, с.64].

Участь Польщі у виборах імператора 1519 р. і віддання голосу за іспанського короля більшостю польських істориків, зокрема М. Богукою та М. Біскупом, традиційно вважається поразкою польської дипломатії раннього нового часу [5, с.643; 8, с.291]. Це твердження ґрунтується на тезі, що Королівство Польське мало всі шанси отримати неабиякі результати від підтримки того чи іншого кандидата на імперський трон, але фактично знехтувало ними і не мало жодного зиску, а підтримка іспанського короля Карла I Габсбурга не принесла країні очікуваного зиску [5, с.635]. Головним аргументом на підтвердження цього є невиконання Карлом V обіцянок щодо італійського спадку Боні та невизнання умов Торунського миру 1466 р.

Все ж потрібно відзначити, що саме підтримка польським королем Сигізмундом I Габсбурга на виборах обумовила подальшу позицію імператора та його брата ерцгерцога австрійського Фердинанда у польсько-прусській війні 1519-1521 рр. Непідтримка родиню Габсбургів Великого магістра Тевтонського ордену теж мала своє значення. Адже військова чи матеріальна допомога з боку Імперії чи Австрії могла б мати для Польщі катастрофічні наслідки. Незважаючи на те, що віддання голосу за Карла Габсбурга для Польщі не мала тих результатів, на які очікувалось, не можна говорити про те що Королівство не мало жодного зиску з цієї ситуації. На певний період Польща отримала перевагу в справах з Габсбургами та убезпечила Королівство від укладення союзу австрійців з Москвою. Проблема італійського спадку була невирішеною через наявність об'єктивних причин та неможливості у цей час віддати його полякам, що в будь-якому випадку не було б здійснено ні Габсбургами, ні Валуа.

Результатом участі поляків у міжнародних інтригах напередодні та під час виборів імператора 1519 р. була добра школа дипломатії. Головним досягненням для Королівства Польського у виборах стало зростання авторитету країни в Європі, про що свідчить спроба висунення кандидатури польського короля Сигізмунда I та його племінника короля Чехії та Угорщини Людовіка II на трон.

У цей час Франція звернула увагу на Польщу як на можливого союзника в боротьбі з габсбурзькою експансією. Таким чином 1519 р. став позитивним моментом та початком офіційних міждержавних польсько-французьких відносин, бо попередні відносини були епізодичними і мали характер особистих домовленостей між монархами лише у справах династичних, про що свідчить спроба укладення трактату у 1500 р. Цей факт не мав під собою реального міжнародного значення. Саме встановлення польсько-французького сталого зв'язку на міжнародному рівні, який знайде своє відображення в подальший період, є успіхом і позитивним результатом для Польщі від участі в імператорських виборах 1519 р.

Події 1519 р. та обрання Карла V Габсбурга на імперський трон мали значення не тільки для Німеччини, але й в рамках загальноєвропейського масштабу, визначивши конфігурацію союзів та напрямки конфліктів в регіоні на багато десятиріч вперед. З цього моменту починається наступ Габсбургів в Європі та формування сил, які їм протидіяли.

Для Королівства Польського підтримка Габсбургів на імперських виборах мала подвійне значення. Польща зіграла значну роль у визначенні результатів виборів імператора 1519 р. Діяльність Сигізмунда I та його дипломатії під час виборчого процесу виявилась ключовою у тому, що ваги схилились на бік Габсбургів. Цей факт свідчить про авторитет династії Ягеллонів на міжнародній арені та її статус серед провідних європейських країн першої половини XVI ст. Однак зворотню стороною результатів цих подій стало посилення ролі Габсбургів, що ставило під сумнів власні плани Ягеллонів. У ретроспективі, даючи оцінку подіям 1519 р., можна говорити про те, що Габсбурги створили плацдарм, який в майбутньому надасть їм значну перевагу над ягеллонськими державами в Центрально-Східній Європі.

Джерела та література

1. Acta Tomiciana / S. Gorski. – Kórník : Biblioteka Kórnicka, 1855. – Т.IV. – 602 s.
2. Calendar of State papers and manuscripts, relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice, and other libraries of Northern Italy // [упоряд.: R. Brown]. – London : Longmans, 1867. – Vol.II. – 506 s.
3. Acta Tomiciana // [упоряд.: S. Gorski]. – Kórník : Biblioteka Kórnicka, 1855. – Т.V. – 612 s.
4. Pocięcha W. Polska wobec elekcji cesarza Karola V w roku 1519 / W. Pocięcha. – Wrocław : Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, 1947. – 88 s.
5. Biskup M. Historia dyplomacji polskiej. Polowa X w. – 1572 / M. Biskup. – W. : PWN, 1980. – 874 s.
6. Pocięcha W. Krolowa Bona (1494-1557). Czasy i Ludzie Odrodzenia / W. Pocięcha. – Poznan : Tow. Przyjaciol Nauk, 1949. – Т.II. – 598 s.
7. Ивонин Ю.Е. Политика Габсбургов в Юго-Восточной Европе в XVI – XVIII вв. / Ю.Е. Ивонин // Славяне и их соседи. Средние века – раннее новое время. – М. : Наука, 1999. – Вып. 9. – С.152-167.
8. Vogucka M. Bona Sforza // M. Vogucka. – W. : PIW, 1989. – 331 s.

Zvyagina A. M. Ягеллоны и Габсбурги: борьба за императорскую корону (1519 г.)

Целью статьи является рассмотрение одного из ключевых событий в истории Европы XVI ст. – выборов императора 1519 г., которые определили тенденции развития региона в период раннего нового времени. В работе сделан анализ процесса прохождения выборов и результатов борьбы за имперскую корону между ведущими монархиями Запада. Выделены особенности внешнеполитических отношений между династиями польских, венгерских и чешских Ягеллонов, австрийских и испанских Габсбургов и французских Валуа. Рассмотрены дипломатические перипетии и особенности предвыборного процесса, с учетом исключительной роли польского фактора на специфику прохождения выборов 1519 г.

Ключевые слова: Королевство Польша, Ягеллоны, Габсбурги, Валуа, выборы императора 1519 г., дипломатия.

Zvyagina O. M. Jagiellonian and Habsburgs: struggle for the imperial crown (1519)

The purpose of this article is to examine one of the most important events in European history of XVI century – Election of the emperor in 1519, which had defined the trends of the development of the region in the early modern times. In this paper author made an analysis of the course and outcome of the struggle for the imperial crown between leading Western monarchies. One of the main problems of this article is singling out the features of foreign relations between the dynasties of Polish, Hungarian and Czech Jagiellonians, Austrian and Spanish Habsburgs and French Valois. Also author attempted considered diplomatic vicissitudes and features of the electoral process in 1519, given in it the exceptional role of the specific Polish factor.

Keywords: Kingdom of Poland, Jagiellonian, Habsburgs, Valois, the election of the emperor in the 1519, diplomacy.